

3. Про доступ до суду та правову допомогу в умовах воєнного стану URL:
<https://www.vplyv.org.ua/archives/681>

4. Чернілевська К. Особливості здійснення судочинства в умовах воєнного стану URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/211140_osoblivost-zdysnennya-sudochinstva-v-umovakh-vonnogo-stanu

5. Ніколенко А. Судочинство під час війни: як воєнний стан вплинув на розгляд судових справ URL:
<https://golaw.ua/ua/insights/publication/sudochinstvo-pid-chas-vijni-yak-voyennij-stan-vplinu-na-rozglyad-sudovih-sprav/>

Тарасова Ірина Вікторівна

к.ю.н., доцент, доцент кафедри права

Київського кооперативного інституту бізнесу і права

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Питання захисту прав людини в кримінальному судочинстві завжди є актуальними, оскільки дотримання прав людини здійснюється на межі правомірності застосування примусу, його законності та допустимим. Маємо відзначити, що а ні повномасштабна війна, а ні введення режиму воєнного стану по всій Україні не змінили завдання кримінального судочинства. Враховуючи, що завданням є, окрім захисту особи від кримінальних правопорушень, ще і охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, слід, на наш погляд, звернути увагу на зміну в повноваженнях дізнавача, слідчого, прокурора щодо правомірності обмежень прав і свобод людини та громадянина в умовах воєнного стану.

Не зважаючи на те, що країна з 2014 року відчуває на собі прояви прямої збройної агресії з боку Російської Федерації та того факту, що 26 листопада 2018 р. вже було введено воєнний стан в Україні [1], однак кримінальне процесуальне законодавство зазнало цілу низку змін, тільки після введення

воєнного стану 24 лютого 2022 р. та продовжує змінюватись протягом всього часу воєнного стану. Наскільки виправданими є такі зміни; чи не звужується обсяг прав потерпілих, підозрюваних, обвинувачених, чи осіб, які можуть стати об'єктами кримінального переслідування; чи достатньо цих змін для ефективності здійснення кримінального провадження під час війни? Ці питання постають сьогодні перед нами. Однак, в цих тезах не можливо відповісти на всі питання, тому маємо можливість окреслити лише окремі аспекти.

Одним з питань, що значно впливає на захист прав людини у кримінальному судочинстві є дотримання строків здійснення кримінального провадження. Забезпечення чіткого дотримання положень щодо строків кримінального провадження зачіпає як права підозрюваного, обвинуваченого так і потерпілого на справедливий суд.

Проблематика дотримання строків включає, як проблеми у дотриманні імперативних норм щодо строків, так і питання забезпечення розумності строків кримінального провадження, як загальної засади кримінального провадження. Наразі, дане питання має два аспекти: не порушення вимог щодо строків вже розпочатих проваджень та дотримання строків розслідування кримінальних правопорушень, які було виявлено та розпочато провадження після 24 лютого 2022 р. Зміни, котрі були внесені у зв'язку з введенням воєнного стану в Україні, а саме: Розділ IX-1 «Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану» у Кримінальному процесуальному кодексі України, в більшості стосуються саме особливостей строків проведення окремих процедур та процесуальних дій, включаючи застосування запобіжних заходів, у тих провадженнях, які були розпочати після початку повномасштабного вторгнення росії.

Маємо відзначити, що введення на території України воєнного стану не зупинило перебіг процесуальних строків, але відбулись зміни у характері норм. Наприклад, норма щодо початку досудового розслідування була імперативною, але на разі, якщо дізнавач, слідчий, прокурор не мають

технічної можливості доступу до Єдиного реєстру досудових розслідувань, то посадовою особою вноситься постанова про початок досудового розслідування, яка має містити у собі ту саму інформацію, що вноситься до реєстру. За першої можливості інформація щодо розпочатого кримінального провадження має бути внесена до ЄРДР. Таким чином, сама вимога щодо внесення інформації до ЄРДР протягом 24 годин, набула характеру диспозитивності. Після внесення змін до Кодексу, у березні 2022 р., якщо дізнавач, слідчий, прокурор був позбавлений технічної можливості доступу до Реєстру, то обчислення строків досудового розслідування починається з дати винесення постанови про початок досудового розслідування [2], але інші учасники кримінального провадження не мають змоги ознайомитись з датою початку провадження. Це стосується строків розслідування тих кримінальних правопорушень, які було виявлено та розпочато провадження після 24 лютого 2022 р.

Як це впливає на дотримання загальних засад кримінального провадження та прав особи? Відповідь залежить від того, яким чином можна переконатися у тому, що дізнавач, слідчий, прокурор дійсно не мали технічної можливості внести відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань і що такі відомості дійсно були внесені за першої можливості. Таким чином, послаблення щодо виконання обов'язку реєструвати інформацію у ЄРДР, на наш погляд, зменшує можливість потерпілого слідкувати за термінами кримінального провадження. Для особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення, це пов'язане з визначенням законності проведення досудового розслідування й належності та допустимості зібраних доказів органами досудового розслідування, а також можливістю вчасно звернутись за правничою допомогою. В той же час, як зазначає Ніколенко А., аналіз судової практики засвідчує, що посилення на факт впровадження на території України воєнного стану не є безумовною підставою для зміни процесуальних строків [3].

Що стосується вже розпочатих проваджень, та також можемо навести приклад зміни у законодавстві щодо необхідності дотримання розумності строків. Так, положення ч. 8 ст. 615 КПК щодо неврахування в загальний строк досудового розслідування часу з дати введення воєнного стану до дати його скасування, у тих провадженнях, де жодній особі не повідомлено про підозру [2], на наш погляд, порушує загальний принцип кримінального процесу – розумність строків. Це звичайно полегшає роботу слідчих органів, але порушує права потерпілого. В даній нормі не іде мова про наявність чи відсутність у дізнавача, слідчого, прокурора об'єктивної чи технічної можливості здійснювати кримінальне провадження. Ця норма узагальнює можливість здійснювати (не здійснювати) досудове розслідування як на територіях де ідуть активні бойові дії, так і територіях де не ведеться жодних бойових дій.

Також викликає сумнів обґрунтованість введення положення п. 13 ст. 615 КПК, в якому говориться про те, що строк досудового розслідування у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх в умовах воєнного стану продовжується керівником органу прокуратури, визначеним пунктом 9 частини першої ст. 3 Кодексу, за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором, або прокурора [2]. Але, враховуючи вразливість даній категорії учасників кримінального провадження та вікові психологічні особливості, вплив війни на їх стан чи дійсно було необхідно для забезпечення ефективності кримінального провадження обмежувати судовий контроль за дотриманням прав неповнолітніх в кримінальному провадженні?

За час від початку повномасштабного вторгнення росії суспільство в Україні поділилось на тих хто отримав досвід та навички організації роботи у містах де ведуться активні бойові дії, тих хто живе в окупованих містах, а також на тих хто живе та працює у містах, які перебувають в правовому режимі воєнного стану поза активними бойовими діями. Однак, на сьогодні законодавець не враховує цих розбіжностей в умовах та можливостях життя у нормах Кримінального процесуального кодексу, що призводить до

необґрунтованих порушень принципу розумності строків та порушень прав учасників кримінального провадження, в тому числі і потерпілих, на територіях, які перебувають в умовах правового режиму воєнного стану поза активними бойовими діями. Окреслені питання у даних тезах є питаннями для наукового обговорення, але чи виправдані зміни у кримінальному процесуальному законодавстві в умовах воєнного часу покаже життя після закінчення війни та перемоги України.

Джерела:

1. Про введення воєнного стану в Україні/ Указ. Президент України, затверджено Законом № 2630-VIII від 26.11.2018р./ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2630-19#Text>
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року. №4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
3. Ніколенко А. Судочинство під час війни: як воєнний стан вплинув на розгляд судових справ? <https://golaw.ua/ua/insights/publication/sudochinstvo-pid-chas-vijni-yak-voyennij-stand-vplivuv-na-rozglyad-sudovih-sprav/>

Лазар Уляна Олександрівна

*к.ю.н., доцент кафедри конституційного, адміністративного і
фінансового права Чернівецького навчально-наукового
юридичного інституту*

Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗАХИСТ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА СУДОМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В результаті повномасштабного військового вторгнення російської федерації 24 лютого 2022 року нашій країні довелося стикнутися з великою кількістю випробувань та вирішенням завдань, які стосуються всіх сфер людського життя. Безпосередньо введення воєнного стану на всій території